

Kecskeméti Gábor
ELŐSZÓ

AZ MTA–DE Textológiai Kutatócsoportja (amely a Debreceni Egyetem, a Szegedi Egyetem és az ELTE klasszikus magyar irodalommal foglalkozó szakembereire épül), valamint a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolája és az MTA I. Osztályának Textológiai Munkabizottsága 2013. május 29–31-én konferenciát rendezett Miskolcon *Textológia – filológia – értelmezés (A 18–19. századi magyar irodalom)* címmel.¹ A konferencia tanulmányait továbbfejlesztett előadásait tartalmazza a jelen tanulmánykötet.

A fenti nyitó bekezdés ugyan szabatos tényközlést tartalmaz és e közlések minden tekintetben megfelelnek a megtörtént eseményeknek, önmagukban mégis keveset árulnak el a magyarországi textológiai kutatás tudományelméleti terében kialakult aktuális helyzetről, a szervezők és az előadók szándékairól, az esemény szűkebb és tágabb kontextusáról. Mindazokat a történéseket is szükséges tehát röviden jelezni, amelyek e folyamatokat és jelenségeket mélyebben értelmezhetővé teszik.

Az MTA I. Osztályának Textológiai Munkabizottsága² az új évezred elején fogott bele a hazai kritikai kiadások kötelező követelményeit meghatározó korábbi szabályzatának felülvizsgálatába. 2004 tavaszára elkészült és mind az Irodalomtudományi Bizottság, mind az I. Osztály jóváhagyását elnyerte a munkabizottságnak az az új dokumentuma, amely *Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához* címmel meghatározta azokat a minimumfeltételeket, amelyeknek a teljesülése esetén – egyedi eljárással –

¹ A konferencia honlapja: <http://magyarszak.uni-miskolc.hu/hirek/textologia-filologia-ertelmezes.html>.

² A bizottság honlapja: <http://textologia.iti.mta.hu>.

mérlegelhető egy szövegkiadás-vállalkozásnak a kritikai kiadások vagy a tudományos igényű szövegkiadások körébe való érvényes tartozása.³ Az érvényességi feltételek kötelező minimumát tartalmazó dokumentum felszámolt számos olyan korábbi formai és tartalmi kötöttséget, amelyeknek egyoldalú, differenciálatlan fenntartását sok kritika érte az alapvetően posztstrukturalista szemléletmódok által meghatározott tudományelméleti térben. Kiiktattuk a kívánalmak köréből többek között a korábban egyöntetűen megkívánt betűhűséget vagy az életmű kronológiai elrendezést követő közzétételének az előírását. (Képzeld el, mekkora jelentőséget nyerhetne az utóbbi döntés, ha ma kívánánk megkezdeni Ady Endre összes verseinek 1969-ben megindított, ám a befejezéstől még beláthatatlanul messze álló kritikai kiadását, vagy mennyivel egyszerűbb dolgunk volna, ha Balassi Bálint költészetének nem csupán az utóbbi évtizedekben megjelent népszerű kiadásai követnék a feltételezhető ciklus- és kötetrendeket, hanem a filológiai és textológiai körütekintésében, igényességében és dokumentáltságában máig sem meghaladott 1951-es kritikai kiadás is e verssorrendet tartalmazná.) A merev és formalizált szabályozás helyébe az adott szövegcsoport sajátosságainak megfelelő, adekvát közzétételi elvek választásának lehetősége lépett, természetesen azzal a kötelezettséggel, hogy a sajtó alá rendezőnek vagy a műhelymunkában készülő nagyobb vállalkozás összehangoló irányítójának reflektált döntések sorában kell rendeznie az adott kiadás célképzete szempontjából meghatározó szemléletmód és a hozzá választott technológiai eljárások viszonyát, és az erről szóló argumentációt a kiadásnak kifejtett módon tartalmaznia kell. Ennek a megnövelt mozgástérnek nyilvánvaló következménye, hogy a szöveget gondozó, sajtó alá rendező és az e művelettel az olvasói rátekintés irányát és módját is mélységesen meghatározó személy semmilyen körülmények között, még egy

³ A dokumentum első közrebocsátása: [DEBRECZENI Attila, KECSKEMÉTI Gábor], *Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához*, It, 85(2004)/3, 328–330; elérhető a bizottság honlapján is: <http://textologia.iti.mta.hu/alapelvek.pdf>. A dokumentum elkészítésének háttéréről és közreadásának céljairól: KECSKEMÉTI Gábor, *A textológiai munka egyes problémáiról – az új textológiai alapelvek közrebocsátásakor*, It, 85(2004), 317–327; az írás frissített változata: <http://textologia.iti.mta.hu/helyzet.php>.

népszerű kiadásban, egy korábbi kiadás szövegét reprodukáló utánközlésben sem maradhat megnevezetlen, munkáját pedig lektorálásnak kell ellenőriznie. Ezek a Textológiai Munkabizottság új alapelveiben is kötelezően előírt, megkerülhetetlen kritériumok.

Mindezek a változások az évezred elején még csak mint a technológiai előírások körében bekövetkezett módszertani elmozdulások képeződtek le a textológiai és filológiai kérdések iránt érdeklődő és a koncepciók változásait követő szakközönség számára. Bő egy évtizedes visszatekintésben viszont mindennek messzemenő szemléleti konzekvenciái mutatkoznak meg, mégpedig olyanok, amelyek a legkevésbé sem csupán a textológiai kérdésfelvetések és megoldások horizontján láthatók. Az ortodox textológiai elveket a szerzői funkciók megosztását explicitté tevő, az interpretatív döntések elkerülhetetlenségét állító, majd azokba a befogadót is bevonó, a szöveg állandóságát és önazonosságát kikezdő felvetések kérdőjelezték meg, ezzel párhuzamosan programszerűen megfogalmazódott a „nem megalapozó filológia” kívánalma. Az ilyen filológia nem tekinti önmagát az interpretációtól elválasztható, azt megalapozó diszciplínának, amely transzparens műveletekkel egy semleges, objektív szövegállapotot volna képes előállítani és azt a rá épülő értelmező eljárások számára „tisztán” felkínálni; vagyis nem tekinti magát olyasféle zajmentes csatornának, amely az írásos kultúra dokumentumait torzítás nélkül, a szövegek végleges megállapíthatóságának eszményétől vezérelve volna képes közvetíteni. Lényegi feladatai közé sorolja viszont, hogy tematizálja saját kulturális feltételezettségeit. Az ilyen filológia így nem reflektálja ki magát a mű hatáspotenciáljának történetéből valamiféle időtlen teljesítménnyé, hanem dialogikus viszonyban áll mind a szöveget értelmező jelen idejű kérdezőpozíciókkal, mind a korábbi filológiai elképzelésekkel, az általa elvégzett szöveggondozói munka adekvát eredménye pedig a korábbi értelmezői hagyományt is – annak filológiai vetületeivel együtt – láthatóvá tevő szövegkiadás.

Az elmúlt évtized hazai textológiai gyakorlatában már ezeknek a belátásoknak az érvényesítésével került sor mind számos új szövegkiadási sorozat akkreditációjára, mind a korábbról folytató sorozatok szövegkezelési gyakorlatát meghatározó elvek újrarendelésére. A legutóbbi, egyértelműen pozitív példa a nagy

múltra visszatekintő, rangos latin szövegkiadás-sorozat, a *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* szövegkezelési és kiadási elveit csaknem négy évtized után jelentősen megújító, új sorozati elgondolás, amelyet a Textológiai Munkabizottság 2014-ben hagyott jóvá, egyikeként azoknak a módszertani ajánlásoknak, amelyek a nyelvre, műfajra, tematikára tekintve egyaránt rendkívül változatos magyarországi szövegkorpust kezelni képes szakmai repertoár elemeként a bizottság támogatását élvezik.⁴

A hazai helyzet felmérését és az új szemléleti elvek közvetítését egyaránt szolgálta az a három rendezvényből álló, Miskolcon megrendezett konferenciasorozat, amelyhez hasonlóra korábban még sohasem került sor a magyarországi textológia történetében. 2011 májusában az MTA Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya, a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete és Irodalomtudományi Doktori Iskolája, az MTA Miskolci Területi Bizottságának Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottsága és az MTA I. Osztályának Textológiai Munkabizottsága rendezte meg *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban* címmel a magyarországi reneszánsz kutatók országos konferenciáját.⁵ 2012 áprilisában a Miskolci Egyetem

⁴ BENE Sándor, BÉKÉS Enikő, *Módszertani ajánlás a Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum új sorozatának (Series Nova) szöveggondozásához*, ItK, 118(2014)/5, 698–713; elérhető a bizottság honlapján is: <http://textologia.iti.mta.hu/bsmrae.pdf>.

⁵ A konferencia honlapja: <http://magyarszak.uni-miskolc.hu/hirek/filologia-es-textologia.html>. A tanulmánykötetét szerkesztett előadások: *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban: Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28.*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor, TASI Réka, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2012. A konferencia megrendezésének háttéréről: KECSKEMÉTI Gábor, *Előszó = uo.*, 5–10. A miskolci textológiai kutatások történetéről: KOVÁCS Sándor Iván, *Kísérlet a Miskolci Egyetem Alkalmazott Irodalomtudományi és Történettudományi Tanszékcsoportjának (Textológiai Műhelyének) létrehozására*, *Irodalomismeret*, 5(1994)/2–3, 11–18; BESSENYEI József, *A Miskolci Egyetemen akkreditált szövegtudományi PhD (doktori) program rövid ismertetése = Hatalom és kultúra: Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*, szerk. JANKOVICS József, NYERGES Judit, Bp., Nemzetközi Magyarisztan-tudományi Társaság, 2004, II, 673–677; H[ORVÁTH] Z[ita], *Interjú Kecskeméti Gáborral, az Irodalomtudományi Doktori Iskola vezetőjével*, *Publicationes Universitatis Miskolciensis: Sectio Philosophica*, 17(2012)/1, 211–239.

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete és Irodalomtudományi Doktori Iskolája, az MTA I. Osztályának Textológiai Munkabizottsága és az MTA Miskolci Területi Bizottságának Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottsága hívott össze tanácskozást *Filológiai és textológiai kérdések a 20. századi klasszikusok szövegkiadásai*ban címmel.⁶ E sorozat harmadik, záró rendezvénye volt a 2013. májusi konferencia, amelynek kötetét az olvasó a kezében tartja. A három konferencián összesen 116 előadó 109 előadása hangzott el, amelyek együttesen – a magyarországi textológia történetében első ízben – a teljesség igényével, rendszeresen tekintették át a magyarországi filológiai és textológiai munkát, mérlegelték az elmúlt évtizedek szövegkiadásainak reflektált vagy öntudatlan tudományelméleti pozícióit, tudománytörténeti helyét, filológiai elveik korszerűségét, következetességét, valamint azokat az újabb irodalomelméleti és kultúratudományi megfontolásokat, amelyeknek szerepük van vagy szerepük kellene legyen filológiai elméletünk és gyakorlatunk 21. századi újrapozícionálásában.

A hazai filológiai és textológiai gondolkodás paradigmaticus megújulása, a textológiai gyakorlat új elvek által meghatározott, a digitális szövegkezelés belátásait is konstitutív erőként kezelő változásai, a textológiai szakma iránti érdeklődés látványos megjelenése és a textológiai munkálatok extenzitásának gyors ütemű növekedése – ma már elmondható – a teljes hazai irodalomtudomány és irodalomtörténet megújulásának kulcstényezőjeként mutatkoztak meg az elmúlt évtizedben. Beláthatóvá vált például, hogy ma már az irodalmi kánonrendek átalakítására formált sokféle igényt is egyértelműen olyan előfeltételekhez köthetjük, amelyek filológiai természetű tennivalók elvégzését kívánják meg.⁷ Kimondatott, hogy az új elveket érvényesítő textológiai gyakorlatunk az egyik feltétele és – immár – alapja irodalomtörténeti szintézisünk megvalósításának; a nem időindex nélküli megalapozóként manifesztálódó, hanem dialogikus viszonyokban álló textológia jelenti az egyik felmutatható és felmuta-

⁶ A konferencia honlapja: <http://magyarszak.uni-miskolc.hu/hirek/20-szazadi-klasszikusok.html>.

⁷ SZILÁGYI Márton, *Vannak változások: Az elfeledés és felfedezés műveletei az irodalomtörténetben*, Alf, 64(2013)/3, 63–70.

tásra érdemes metszetét a korábbi és a jelenkori értelmezői közösségek által megformált folyamatos diszkusszív hagyomány elbeszélhetőségének.⁸ Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő új irodalomtörténeti szintézis közelmúltban napvilágot látott főszerkesztői koncepciója⁹ az irodalomtudomány módszertani autonómiájának megkerülhetetlen alapjaként írja le az e diszciplína által tanulmányozott jelenségek textuális természetét, és a megvalósítandó vállalkozás számos jegyét ebből a textológiai viszonyból bontja ki, arra alapozza.

Nehezen túlbecsülhető fontosságú szakaszhoz érkeztünk a magyar irodalmi gondolkodás történetében. A jelen kötet írásai is többségükben a textualitás és az irodalom- és eszmetörténet iránti érdeklődés, a filológiai munka és az interpretáció együttes érvényesítése iránti igényt testesítik meg. E tanulmányoknak a régiséget és a 20. századot tárgyaló korábbi konferenciák előadásai közé illesztésével a magyarországi textológiai kutatások jelen állapotának keresztmetszeti és az általuk tanulmányozott folyamatok hosszmetetszeti képe immár teljes – ám közzétételüknek talán már nem is ebben áll a legelsődlegesebb jelentősége.

⁸ BENE Sándor, *Filológia és hungarológia = Intézmények, folyamatok és kutatások a nemzetközi magyarságtudományban: A Jyväskyläi Egyetem Magyarságtudományi Programjának első húsz éve – Institutions, Tendencies and Research in the International Hungarian Studies: The First Twenty Years of the Jyväskylä University's Hungarian Studies Program*, szerk. FENYVESI Kristóf, Tuomo LAHDELMA, Jyväskylä–Pécs, University of Jyväskylä, Faculty of Humanities, Department of Art and Culture Studies, Hungarian Studies, 2013 (Spectrum Hungarologicum, 7), 93–105.

⁹ KECSKEMÉTI Gábor, *Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása*, ItK, 118(2014)/5, 747–783.